

Hogyan tárják fel az őstársadalmak életét

»A munkaeszközök maradványai épolypontosak a letűnt társadalmi-gazdasági alakzatok megítélése szempontjából, akárcsak a csontleletek fölépítése kihalt állatfajok szervezésének megismerése szempontjából. A gazdasági korszakokat nem az különbözteti meg, hogy mit, hanem hogy hogyan, milyen munkaeszközökkel termeltek.«

(Marx)

A régészek a letűnt társadalmi-gazdasági alakzatok emlékeivel, ősember munkaeszközeivel foglalkoznak. Azt kutatják: mit és hogyan termeltek az ősi munkaeszköz-leletekkel. Az őstörténet évről évre szaporodó tárgyi adataiból áll össze az ősi, írástudatlan emberiség történelmének mozaikja. A legapróbb megfigyelések értékelése során is fontos adatot kaphatunk fejlődésünk gyermekkorának megértéséhez.

Ragadjunk ki néhány példát a régészeti kutatás eredményeiből. Lásuk, mennyit ismerhetünk meg a legrégibb idők, az úgynevezett pattintott kő kora emberének életéből?

„Neandervölgyi” ősemberek hagyatéka Tatán

Könyvvállványunk egyik »sarkán« kis füzetalakú kiadványok sorakoznak. Egyiknek címe: »A tatái őskőkori telep«. Szerzője a nemrég elhunyt Kormos Tivadar, a hazai ősemberkutatás haladó hagyományainak egyik kiváló személyisége. A tanulmányt még 1912-ben adta ki a Földtani Intézet. Alig néhány esztendővel az-

előtt indult meg a hazai ősemberkutatás.

A tatái mészkőbánya ősi csontleleteit már közel 100 éve ismerték, amikor — 1909-ben — Kormos először ment ki Tatára ásatást végezni. A tatái tó nyugati partján terül el a bánya. Likacsos mészkövet melegvízű forrás rakta le. Egy időben a forrás vízbősége erősen apadt. Ekkor a tavacska partján a neandervölgyi-típusú ősemberek — latin néven: Homo primigenius — csoportja telepedett le. Kis vadász-közösség volt ez: tagjai a nyílat még nem ismerték. Egyetlen fegyverük a lándzsa volt.

A telep tagjainak élete nehéz, de mozgalmas lehetett. A nők a kezdetleges, faágakból összerótt szélfogók körül serénykedtek: táplálták a tüzet s az elejtett vadak bőrét tisztították, puhították, a hideg elleni védekezésre. A bőrből még nem varrták a ruhát, éppen csak maguk köré csavarták, legfeljebb növényi rostokkal kötötték össze magukon. Bőrmegmunkáló eszközüket kemény kvarckavicsból alakították néhány ügyes ütéssel, pattintással. A kis csoport gyermekhada és az öregek a környék ritkás fenyő- és fűzeiből rőzsét hordtak, vagy a melegvízű tóból ehető kagylókat, halat igyekeztek fogni pusztá kézzel.

A férfiak dolga veszedelmesebb volt. Ők is kvarckavicsból készült fegyvereket használtak. A kavicszilánknak nem az élet, hanem a hegyét munkálták

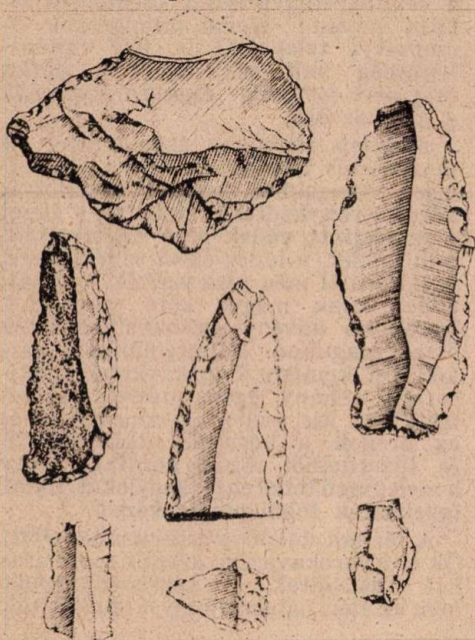

★
Őskori emberek
küzdelmé a ma-
muttal (Vasnetzoff
festménye a Moszk-
vai Történelmi Mú-
zeumban)

meg. A háromszögletű, hegyes kődarabot hosszú bot végére kötötték. Ez volt a lándzsájuk. A kőhegyi lándzsa nem egyenértékű fegyver a kiszemelt zsákmánnyal, a mammutborjával szemben. *Hiszen a legnagyobb tatai kőlándzsa sem képes keresztülütni a vastag mammutbőrt.*

Így ejtették el a mammutborját

Hogyan vadászhattak mégis eredményesen? Úgy, hogy a csoport valamennyi fegyverforgatásra képes tagja részt vett a vadászon. Kiszakították a mammutcsordából a kiszemelt fiatal állatot. Aztán: vagy belekergették valami mély szakadékba, ahol összezúzódt, vagy szűk, sziklás szorosba

Az ősember pattintott kőből készült eszközei

terelték s felülről köveket hengerítettek rá. *Nagy kincs volt egy zsákmányul ejtett mammutborjú.* Mázsás hústömege hetekre ellátta a kis közösséget a legértékesebb táplálékkal. Ilyenkor fellobogtak a tóparti máglyák s az egész csoport vidáman, gondtalanul, közösen fogyasztotta el a nyárson pirult mammuthúst.

A kép, amelyet megrajzoltunk, szinte teljes keresztmetszete a tatai ősember gazdasági-társadalmi életének: a vad-ság középső fokán élő lándzsás vadász-közösség életének. Úgy áll előttünk,

úgy beszélünk róla, mintha személyesen jártunk volna közöttük.

Hogyan rajzolhatjuk meg az ősi — ez esetben mintegy 100.000 évvel ezelőtti — társadalom emberének életét ennyre aprólékosan?

Kormos Tivadar a vastag mésztufarétegek közé ékelődve csaknem fél-méteres löszréteget talált. Ebben voltak az eszközök, csontok.

A mésztufából olyan csigák kövült házait gyűjtötte, amelyek csak melegvízi forrásokban élnek. A mésztufát tehát melegvízi forrás rakta le. A közbetelepült lösz viszont a szél hordta ide az egyes jégkorszakok közti időszakban.

Az eszközök mellett talált faszéndarabkákat az ősi máglyák maradványai. Belőlük megállapították, hogy az éghajlat a mainál hidegebb volt, mert a környéken akkor csak fenyők és fűzfélék éltek. Ezek fájával tüzelt az ősember. Az állati maradványok jó-részt fiatal mammutok csontjai. Néhány meg is pörkölődött az ősember tűzhelyén. Főzsákmányuk tehát a mammutborjú volt. Az egyéb emlőscsontokon kívül — amelyek ugyancsak hűvösebb éghajlatú vidékek állatainak maradványai — halcsontokat, kagylóhéjakat is találtak, a tó ajándékait az ősember »konyhája« számára.

Megelevenedik az őskor

A kőeszközök alakja, kidolgozásuk módja bizonyítja a szakember számára a neandervölgyi típusú ember kezennyomát. E szerszámok között főként lándzsahegyeket és bőrvakarókat találunk. Hiányoznak még a későbbi korokból jól ismert nyílhegyek és csontból készült varrótüskék. Ebből következtethetünk a vadászat módjára és arra, hogyan készítették ruházatukat. A régészeti és természettudományi tárgyak megadják alapismereteinket s ezeket kibővíthetjük ama tapasztalatokkal, amelyeket a néprajz szakemberei gyűjtöttek a mai kezdetleges népek társadalmáról. E kettőből áll össze a fenti életkép.

Hazánkban számos más ősember-lelőhely is van. A legnevezetesebb talán a Szeleta-barlang. Ha boltozatos nyílása elé állunk, éppen feláthatunk a lillafüredi szálló tetejére. Odalent a Szinva-patak partján üdülő munkások sétálgatnak, élvezik a pihenést. Egy-egy vidám társaság néha felkapaszkodik a meredek, sziklás oldalon a Szeletához is.

Elámulnak a hatalmas, csarnokszerű üreg szépségén. Kíváncsian nézegetik a kővek és agyag közt talált sárgás fogat vagy csonttöredéket: a rég kipusztult barlangi medve maradványait. A látogatók egy része aligha tudja, hogy legelőször átkutatott, leghíresebb barlangunkban áll. A barlang alján 9 méter vastag agyag-kitöltés volt. Már 1906-ban kezdtek kutatni s a kiásott leletek nyomán az egész világon „szeleta-kultúra” néven ismerik ritka és értékes eszközeit.

A szeletai ősember Lillafüreden

Ezek az eszközök is legnagyobb-részt lándzsahegyek, akárcsak a tataiak, de már formásabbak, jobban kidol-

neve: Homo sapiens, azonos a mi nevünkkel. Mintegy 30—50.000 évvel ezelőtt élt. Ismerte már a nyilat, de csak olyan kis mértékben használta, hogy életkörülményeit még nem befolyásolhatta jelentősebben. Éppen úgy, mint a neandervölgyi ember-nél, a szeletai embernél sem volt meg a társadalmi munkamegosztás. Ezen időben mindenki a maga iparosa volt.

A szeletai ember hajító dárdával vadászott. Ezt a neandervölgyiek valószínűleg még nem ismerték. A hajító dárda elég fejlett fegyver ahhoz, hogy birtokosa közvetlenül is szembeszálljon fő vadászzsákmányával, a barlangi medvével — természetesen nem egyedül, hanem csoportosan. Több olyan

Kollektív vadászat. Bőlény és állatrajzok az ősember barlangjaiból

gozottak. A legelső szeletai rétegben még durvák, hegyük tompa, de a felsőkben egyre szebbek, szabályos babérlevélalakúak. A kőeszközök mellett már csiszolt, barlangi medve csontjából készült finom dárdahegyek is kerülnek elő. Az állatsontok zöme nem mammut, hanem barlangi medve s olyan más fajok, amelyek az éghajlat további lehüléséről tanúskodnak, mint például a taránszarvas.

A szeletai ősember a neandervölgyinél jóval fejlettebb volt szervezeten és, agyveleje minőségében is. Tudományos

barlangi medvekoponyát találtak ez időből, amelyeknek sérülései hajdani nagy harcokról beszélnek...

A Szeleta hajdani lakója már lyukas fokú csontvarrótűvel varrta bőrruháját, melyre a fokozatosan hűvösödő jégkori időjárás miatt mind nagyobb szüksége volt. Külföldi barlangok sziklafalán ebből a korból származó sziklakarkokat, festményeket találtak: a művészlelkű ősember kezemunkáját. A barlangi festményekből következően tudunk az őstársadalom vallási-

Az ősember harca a barlangi medvével

kultikus felépítményére, természet-szemléletére is.

30.000 éves ukrainai őstelepek

Az ősember szellemi életére még tisztább fényt vetnek a Szovjetunió déli részein talált leletek. Itt a szabad ég alatt, síma löszvidéken laktak az őskőkori vadászok 20–30.000 évvel ezelőtt. Félig a földbe süllyesztett, nagyméretű törzsi házakat építettek maguknak. *Fejlett csont- és kőeszközeikkel eredményes hajtóvadászatokat tartottak.* Kunyhómaradványaikban díszített csonttárgyakat, amuletteket és mammutagyarból vagy kőből faragott női bálványszobrocskákat találtak. Az ukrainai őstelepek az első — többekévéssé — letelepedett vadásztörzsek

emlékei: azoknak a falvaknak a csírái, amelyekről Engels beszél idézett munkájában.

Sokáig folytathatók még a hazai és külföldi lelőhelyek régészeti emlékanyagának ismertetését s a belőlük felépített őstársadalmak életének megrajzolását. De itt most csupán ízelítőt kívánt adni e sorok írója egy tudományág létjogosultságának, értékének bizonyítására néhány gyakorlati példán keresztül. Ábrázolni kívánta, hogyan dolgoznak aprólékos nyomozómunkával azoknak az időknek kutatói, amelyekben még nem ismerték az emberek az írás művészetét, nem hagyhattak ránk mindennél többet mondó írásos feljegyzéseket.

Vértés László